

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

૨૧૧.

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

આજના અંકનો વધારો

વિદ્યાવલ્લભ-ઈતિહાસતત્ત્વમહોદધિ આચાર્ય
શ્રીમદ્વિજયેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે થોડા
વચ્ચત પહેલા લખેલા
“ અશોકના શિલાલેખો ઉપર દૃષ્ટિપાત ”
નામના પુસ્તક સંબંધી કેટલાક પ્રસિદ્ધ
પેપરો અને માસિકોમાં પ્રગટ
થયેલાં અને તદ્વિષયજ્ઞ
વિદ્વાનોનાં—

કેટલાક અભિપ્રાયો

પ્રગટ કર્યા છે.

શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા
ભાવનગર

બે બોલ

ઇતિહાસ એ એક એવી વસ્તુ છે કે જે આપણને પૂર્વપરિસ્થિતિ-નું માન કરાવે છે, તે વિષયમાં ડુંડા ઉતરનારા વિદ્વાનોજ સાચું જ્ઞાન કરાવી શકે છે બાકી ‘સૂં અને ઠમરી’ જેવું લખી આપનારા વૈદ્યો અને હલદરને ગાંઠીએ ગાંધી થઈ બેસનારા ગાંધીઓ જેમ ડુંટવૈદું કરી સાચા વૈદ્યોની પ્રતિષ્ઠાને ધક્કો પહોંચાડે છે તેવીજ રીતે દંતકથાઓને ઇતિહાસનું રૂપ આપનારા અને ઇતિહાસ એ શબ્દનો પણ પૂરો અર્થ નહિં જાણનારા ઇતિહાસનું જ્ઞાન આપવામાં મહા પંડિતાઈ બતલાવવાનો ડોઢ કરી સાચા ઇતિહાસની, સાચા ઇતિહાસ-જ્ઞોની અને સત્ય વસ્તુની પ્રતિષ્ઠા ઘટાડવા તેઓ નીકળી પડે છે.

તેવા લેખો લખનારા પૈકીનો એક લેખ “જૈન” પત્રના સ્વાસ અંકમાં પ્રગટ થયેલો તે વાંચતા તેના જવાબરૂપે અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલ “અશોકના શિલાલેખો ઉપર દૃષ્ટિપાત” એ નામના પુસ્તક માટે કેટલાક વિદ્વાનોએ લખી મોકલેલા અને કેટલાક હિન્દી-ગુજરાતી પેપરોમાં પ્રગટ થયેલા અભિપ્રાયો વાંચી વિચારી પોતાની ભૂલો સ્વીકારશે એવી આશા રાખી અસતની જાણ માટે પ્રગટ કરવામાં આવે છે. પુસ્તકની કિંમત ચાર આના છે.

પ્રકાશક—

પોતાના સંવત્ ૧૯૫૨ ના અષાઢના અંકમાં નીચે મુજબ લખે છે:—

અશોકના શિલાલેખો ઉપર દ્રષ્ટિપાત—લેખક:—વિદ્યા-
વલ્લભ ઇતિહાસતત્ત્વમહોદયકિ, આચાર્ય શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિ; પ્રકા-
શક: શ્રી યશોવિજય જૈનગ્રન્થમાળા, ભાવનગર, ઇ. સ. ૧૯૩૬,
કિંમત ચાર આના.

આ નાના પુસ્તકનું એમાં સાચી ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિ હોવાને
લીધે, અમે ઘણું મૂલ્ય આંકીએ છીએ. વડોદરાના ડૉ. ત્રિભુવનદાસ
લહેરચંદ શાહે ‘પ્રાચીન ભારતવર્ષ’ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે, જેમાં
આ દેશના પ્રાચીન ઇતિહાસની સર્વમાન્ય માન્યતાઓને છલપ્રચુર
દલીલોથી ઉલટાવવાનો ગ્લાનિજનક પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.
ઉપલા પુસ્તકના લેખક આચાર્ય વિજયેન્દ્રસૂરિજી સાચું જ કહે
છે કે “દાક્તરસાહેબનાં જેવાં પુસ્તકો બહાર પાડવાથી જૈનોને
લાભ થવાને બદલે ઊલટી હાનિ થવાનો સંભવ છે” (જુઓ
‘કિંચિદ્ વક્તવ્ય’ પૃ. ૩). મતલબ કે ડૉ. ત્રિભુવનદાસ શાહની
પ્રવૃત્તિ ઇતિહાસને તથા જૈનોને હાનિકારક જ છે.

ડૉ. ત્રિભુવનદાસ શાહનાં ‘પ્રાચીન ભારતવર્ષ’ નામના
પુસ્તકની સમાલોચના કરવા માટે આચાર્યશ્રીએ અસંખ્ય અને
પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક સામગ્રીઓ એકઠી કરવા માંડી હતી,
પણ એ અરસામાં ‘જૈન રૌપ્ય મહોત્સવ અંક’માં આ શાહનો જ
‘સંપ્રતિ મહારાજના શિલાલેખો કિંવા પદચ્યુત સંપ્રતિ મહોત્સવ’
નામનો લેખ તેઓએ જોયો અને તેનો જ પ્રતિવાદ કરવાનું

એમને ઇષ્ટ જણાતાં આ લઘુ પુસ્તક બહાર પાડ્યું. જો કે ડૉ. શાહના ઉપર્યુક્ત પુસ્તકની સમાલોચનાનો ગ્રન્થ પ્રગટ કરવાનો એમનો વિચાર છે જ.

ડૉ. શાહે અશોકના પ્રસિદ્ધ શિલાલેખોને સંપ્રતિ મહારાજાના ઠરાવવા માટે જે ઓટી અને બ્રામક દલીલો કરી છે તેનું આ પુસ્તકમાં વીગતવાર નિરસન કરવામાં આવ્યું છે. જેઓને ઇતિહાસિક વિવેચનોનો અભ્યાસ નથી તેવાં સામાન્ય માણસો ઇતિહાસિક રૂપનો આભાસ આપતી તથા ઇતિહાસિક વિદ્વાનોનાં નામોથી છેતરતી વાતોમાંથી સત્યાસત્યનો વિવેક કરવા અસમર્થ હોય છે. તેમાં પણ પોતાના ધર્મને કે સ્વધર્મના પ્રભાવક મહાપુરુષને મહત્ત્વ મળતું જુદા ત્યારે એ મહત્ત્વ સાચું મળે છે કે ઓટું મળે છે એ જોવા જેટલી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ વગરનાં માણસો જરૂર તળાઈ જાય. આ સ્થિતિમાં આચાર્યશ્રીનું આ પુસ્તક ઘણું ઉપકારક છે. એમાં ડૉ. શાહના વિધાનોનું પોકલ્પણું બહુ સ્પષ્ટ રીતે બતાવ્યું છે, અને સાચી ઇતિહાસિક વિચારણાની પદ્ધતિ પણ રજૂ કરી છે.

ટૂંકામાં, આ પુસ્તક પ્રગટ થવાથી અજ્ઞાન લોકોમાં ઇતિહાસિક ભ્રમણા ફેલાતી અટકશે એ જોઈને અમને હર્ષ થાય છે. આ પુસ્તકના લેખક જૈનધર્મના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય હોવાથી એમના લેખાણ ઉપર એ સાંપ્રદાયિક દ્વેષમૂલક હોવાની શંકા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ નથી. તેઓ સ્વરૂં જ કહે છે, કે “ આજનાં પ્રકાશમય ઇતિહાસિક ક્ષેત્રમાં અંધકાર માની જન્મતાની આંખે પાટા બાંધ-

વાનો અને બે વિધર્મી રાજાઓના લેખોને પોતાના ધર્મના રાજાના લેખો મનાવી બીજાની સંપત્તિ સ્વકીય સંપત્તિ મનાવવાનો દાક્તર સાહેબે વિચિત્ર પ્રયત્ન કર્યો છે ” (પૃ. ૫૯). અલબત્ત, આચાર્યશ્રી કહે છે તેમ “ તેમની મુરાદ પાર પડી નથી એમ તો જરૂર કહી શકાય અને એટલું આપણું સદ્ભાગ્ય છે એમાં શંકા નથી. ” સ્વરી વાત છે કે જૈનસમાજમાં આવા સાચા ઇતિહાસ-હૃદયકોવિદ આચાર્ય જાગૃત છે એ જૈનસમાજનું જ નહિ પણ ગુજરાતનું સદ્ભાગ્ય છે, એમ આ સ્તુત્ય અને અંતરના ઇતિહાસપ્રેમથી પ્રેરિત પ્રયાસને જોડીને કહ્યા વગર રહી શકતા નથી.

દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી.

સાહિત્યકાર—

વડોદરા સાહિત્ય સભા તરફથી પ્રગટ થતું ત્રૈમાસિક સન્ ૧૯૩૬ ના સપ્ટેમ્બરમાં લેખ છે કે:—

લેખકે આ નાનું પુસ્તક ડૉ. ત્રિભુવનદાસ શાહના ચંદ્રગુપ્ત, અશોક, પ્રિયદર્શી, મહારાજા સંપ્રતિ, વગેરે રાજ્યકર્તાઓના અમલ વિષે દશવિલા વિચારોનું નિરસન કરવા માટે તૈયાર કર્યું છે અને તેમ કરતાં તેમણે તે સમયની કેટલીએક ઇતિહાસિક હકીકતોનું સારું સમર્થન કર્યું છે. આ નાનું પુસ્તક લેખકની પ્રવૃત્તિના પ્રથમ પ્રયાસરૂપે છે. તે મોટા પ્રયાસને તેઓ તુરત પ્રકાશિત કરે તેવું અમે ઇચ્છીએ છીએ.

પ્રોફેસર કેશવલાલ હિંમતલાલ કામદાર ઇ. સ. ૫.

સમયધર્મ—

સોનગઢથી પ્રગટ થતું પાક્ષિક તા. ૨૬-૭-૩૬ ના અંકમાં લખે છે કે:—

શ્રીવિજયેન્દ્રસૂરિજીએ લખેલ ‘ અશોકના શિલાલેખ ઉપર દ્રષ્ટિપાત ’ નામનું પુસ્તક અમોને મળ્યું છે. આ પુસ્તકમાં અશોકના શિલાલેખો સંબંધી સારો પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. શ્રીમાન્ ડૉ. ત્રિભુવનદાસ લહેરચંદ શાહે અશોકના શિલાલેખોને સંપ્રતિ રાજાના શિલાલેખો કહ્યા છે તે સંબંધી સ્ફોટ દાખલા દલીલો સાથે કરી શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિજીએ સાબિત કરી આપ્યું છે કે તે શિલાલેખોને ડૉ. સંપ્રતિરાજાના શિલાલેખ કહે છે એ વાત ગલિત છે. આ પુસ્તક મૂત્તિ ઇતિહાસ ઉપર સારો પ્રકાશ પાડે છે.

ગૂજરાતી—

મુંબઈથી પ્રકાશિત થતું અઠવાડિક સન્ ૧૯૩૬. ઑક્ટોબર તા. ૪ થી ના અંકમાં લખે છે કે:—

આ નાનકડા ગ્રંથમાં ડૉ. ત્રિભુવનદાસ લ. શાહે પ્રકટ કરેલા પ્રાચીન ભારતવર્ષ ભાગ પહેલાનું સ્વંડન છે. લેખક પળ સમર્થ ઇતિહાસવેદ અને વિચારક જણાય છે. તેમણે ડૉ. શાહ ક્યાં ક્યાં અનુમાનો કરવામાં મીંત મૂલ્યા છે તે વિગતવાર દર્શાવ્યું છે. તેઓ જણાવે છે કે અશોક મહારાજા જૈન નહિ પણ બૌદ્ધધર્મી હતા. તેના શિલાલેખોમાં જે પ્રિયદર્શિન, રાજાનું નામ આવે છે તે મહારાજા અશોકનું જ છે. સેન્ડ્રોકોટસ તેજ ચંદ્રગુપ્ત છે. તેઓ જણાવે છે કે ડૉ. શાહને સંસ્કૃત ભાષાનું સાદા કે ડુંચા વ્યાકરણનું શુદ્ધ વ્યુત્પત્તિપૂર્વક જ્ઞાન ન હોવોથી મઝઝી શબ્દ સામ્યતા

જ્યાં ત્યાં જોઈ, સ્કોટાં અનુમાનો કાઢવામાં દોરવાઈ ગયા છે, જે મયંકર છે, અને જૈનધર્મની મહત્તા સ્કોટી રીતે ગાઈ છે. આ પુસ્તિકાના લેખક જણાવે છે કે ડૉક્ટર સાહેબના પુસ્તકો બહાર પડવાથી જૈનોને લાભ થવાને બદલે હાનિ થવાનો સંભવ વધારે છે. આ તેમનો મત જરાક ઉતાવળે લાગે છે. છતાં દલીલો તો બહુ મજબૂત રજુ કરી છે. પણ હજી તો તેમણે એકજ પુસ્તક જોયું છે. ડૉ. શાહના ચારે ચાર ભાગો પ્રકટ થાય નહિં ત્યાંસુધી એકદમ ચોક્કસ અભિપ્રાય બાંધવો મુશ્કેલ છે. કારણ કે કેટલાક સવાલો લેખકે પૂછ્યા છે તેના ખુલાસા બીજા ત્રીજા કે ચોથા ભાગમાં કદાચ આવી પણ જાય. છતાં પણ શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિજીએ કેટલાક મુદ્દાઓ એવા જણાવ્યા છે કે તે રા. ડૉ. શાહની દલીલો પહેલેથી કાપી નાંચે છે. દા. ત. ચન્દ્રગુપ્ત અને સેન્ડ્રોકોટસ એક છે. પ્રિયદર્શિન એ અશોકનું ચિરુદ હતું, તથા અશોકના સ્કંક લેખોમાં જે સાત ધર્મગ્રંથોનાં નામો આવે છે તે સર્વ બૌદ્ધધર્મને લગતા છે; એમ શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિજીએ નિઃસંદગ્ધ રીતે પૂરવાર કર્યું છે; એટલે બીજા ભાગનો ઘણો મોટો ભાગ આથી નકામો થઈ જાય છે. આ સાત બૌદ્ધ ધર્મના ગ્રંથોનાં નામોજ એકલાં પૂરવાર કરવાને બસ છે કે શિલાલેખો અશોકનાંજ છે, પ્રિયદર્શિનના નથી, અને પ્રિય-દર્શિન એ નામ અશોકનું ચિરુદ છે. શિલાલેખમાં અશોક એવું નામ આવતું નથી; એટલે પ્રિયદર્શિન પણ જૈન નહિં પણ બૌદ્ધજ હોવો જોઈએ એમ જણાય છે.

આ વિષય અટપટો અને ગુંચવળીમયો છે. એટલે તેના ઉપર રાગદ્વેષ વગર જેટલી ચર્ચા થશે તેટલી ઉપકારક છે.

આત્માનંદ પ્રકાશ—

ભાવનગરથી પ્રગટ થતું પુસ્તક ૩૪ અંક બીજામાં લખે છે કે:—

ડૉ. ત્રિભુવનદાસ લહેરચંદ પાસેથી મળેલા Incriptions of Ashoka અને સંપ્રતિ મહારાજના શિલાલેખો કિંવા પદચ્યુત સમ્રાટ અશોકના લેખ ઉપરથી લેખક મહાપુરુષે અનેક ગ્રંથોના આધાર અને પોતે જ જૈન ઇતિહાસના પ્રખર વિદ્વાન અને સંશોધક હોવાથી પોતાના અનુભવથી આ લઘુ ગ્રંથ અનેક પ્રમાણો આપી રહ્યો છે. ઇતિહાસ માટે ગમે તે માણસ ગમે તેવો અભિપ્રાય આપી ન જ શકે, પરંતુ તેનો બ્હોલો અભ્યાસ, શહાદતો, શાસ્ત્રીય અનેક પ્રમાણોથી જ તે વસ્તુ સિદ્ધ થઈ શકે. આચાર્ય મહારાજે તેવા જ યથાયોગ્ય પ્રમાણો આપી અશોકના શિલાલેખો માટે આ ગ્રંથમાં રહ્યાં છે. ઇઓશ્રીના આવા ઇતિહાસિક લેખો સત્ય અને પ્રમાણ-મૂત જ હોય છે.

×

×

×

×

પુસ્તકાલય—

૧૯૩૬ ના સપ્ટેમ્બરમાં લખે છે કે—

ડૉ. ત્રિભુવનદાસ લહેરચંદ શાહના લેખો તથા ‘પ્રાચીન ભારત’ માંના કેટલાક વિચારોનું નિરસન કરવાના હેતુથી વિદ્વાન મુનિશ્રીએ આ લેખ બંધાર પાડ્યો છે. દાખલા દલીલો તથા ઇતિહાસિક આધારો સાથે પોતાનું મંતવ્ય લેખકે બુદ્ધિપૂર્વક સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. ‘સંપ્રતિ મહારાજના શિલાલેખો કિંવા પદચ્યુત સમ્રાટ અશોક’ એ શીર્ષકવાળો, ડૉ. શાહનો લેખ જૈન રોપ્ય-

મહોત્સવ અંક ' માં પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેના તથા તેના સમર્થનરૂપ
' પ્રાચીન ભારત ' મા. ૧ લાનાં એમના દૃષ્ટિબિન્દુઓના પ્રતિવાદ
રૂપે આ લેખ પ્રમાણ સહ સિદ્ધ કરી બતાવ્યો છે. ઐતિહાસિકો
તથા જૈનધર્મીઓ તેમજ માગધીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને આ લેખ
બહુજં રસમય, ઉપયોગી તેમજ સપ્રમાણ જણાશે.

પત્રો.

અશોકના શિલાલેખ ઉપર દૃષ્ટિપાત એ નામનું પુસ્તક મળ્યું
તે માટે બહુ આભારી છું. ટૂંકામાં મુદ્રાસર ચર્ચા સારી કરી છે.
હું કાલેને કાલે જ એકજ બેઠકે વાંચી ગયો. મારી આંખે બહુ
જાંચ પડે છે તેથી ઘણું સ્વરું હું નવું છપાતું સાહિત્ય વાંચતો નથી.
પરંતુ આપના લઘુ લેખમાં મને એટલો રસ પડ્યો કે આંચ
સ્વેચ્છીને પણ મેં તે પૂરો કર્યો અને આભાર સાથે જણાવું છું કે
કેટલુંક જાણવાનું પણ મળ્યું. સેવા ફરમાવશો.

કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ.

અમદાવાદ, તા. ૨૭-૬-૩૬.

વિ. આપના તરફથી ' દૃષ્ટિપાત ' નું નિષ્પક્ષપાત તથા
શાસ્ત્રીયદૃષ્ટિએ વિચારેલું અશોકના શિલાલેખો સંબંધીનું ઐતિહાસિક
અન્વેષણ મળ્યે લગભગ મહીનો થઈ ગયો.

આપના વિહાર એ જ્ઞાનગોચરીરૂપે થાય છે; અને તેના
પ્રત્યક્ષ ફલરૂપે સાંપ્રદાયિક તથા સરસ્વતીની સેવા થતી રહે છે,
એ જોઈ કોને આનંદ ન થાય ?

મંજુલાલ ર. મજમુદાર.

પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા તા. ૧૧-૮-૩૬.

“ અશોકના શિલાલેખો ઉપર દૃષ્ટિપાત ” એ પુસ્તકમાં આપે દર્શાવેલી શાસ્ત્રીય સમદૃષ્ટિ જોડે આ પત્ર લખવા પ્રેરાઉં છું. આપે જે ડૉ. શાહના લેખના નિરસન માટે આ પુસ્તક લખ્યું છે તેમણે જ હમણાં ‘ પ્રાચીન ભારતવર્ષ ભાગ બીજો ’ એવું પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે. આ પુસ્તકની સમાલોચના આપ પ્રસ્થાન માસિક માટે લખી આપશો તો આભારી થઈશ. આપ પ્રસ્થાનમાં બે કે ત્રણ પાનાં જેટલી સમાલોચના આપશો તો બસ થશે.

માસિકમાં એથી વધારે અવકાશ મળી શકતો નથી. ઉત્તર આપવા કૃપા કરશો.

રામનારાયણ વિ. પાઠક.

તંત્રી પ્રસ્થાન મુંબઈ, તા. ૧૮-૮-૩૬.

આપે દાખલા દલીલો સાથે જે વિચારો દર્શાવ્યા તે સાથે હું પૂર્ણ રીતે મળતો છું. અશોકને બદલે સંપ્રતિ મહારાજને ઠોકી બેસાડવાને જે પ્રયત્ન થયો છે તે મને તો હાસ્યસ્પદ લાગે છે.

ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ,

વડોદરા, તા. ૧૮-૭-૩૬.

આપે મોકલેલ પુસ્તક ‘અશોકના શિલાલેખો ઉપર દૃષ્ટિપાત’ની બંને નકલો પહોંચી ગઈ છે.

.....એમણે (ડૉ. શાહે.) પુસ્તક છપાયા પૂર્વે તેની રૂપરેખાનાં વિજ્ઞાપનો મોકલ્યાં હતાં જે વાંચીને તેમને તેમાંથી કેટલીયે મૂલો બતાવી હતી અને તેવી મૂલો સુધારશો તો પુસ્તક

ઉપયોગી થઈ શકશે,.....?, ડૉ. શાહે મ્હારા પત્રનો માત્ર એક જ ફકરો ‘પુસ્તક ઉપયોગી થશે’ એ લઈ લીધો અને બીજી બાબતો દબાવી રાખી, જ્યારે તેમની એ નીતિની મ્હને સ્વરૂપ પડી તો તેમને લખી જણાવ્યું કે યા તો મ્હારા પૂરેપૂરા વિચારો બાહર મૂકો નહિંતર આ છાપેલ ફકરો પણ કાઢી નાંખો, જ્યારે એ વિષયમાં ૨-૩ પત્રો આઘાં પાછાં થયા ત્યારે તેઓ મ્હારા વચનવાળાં પાંચ હજાર હેંડબીલો રદ કરવા અથવા મ્હારા વિચારોની ફુટનોટમાં નોંધ લેવા જણાવ્યું, મ્હેં નોંધ લેવાની વાત મંજૂર રાખી, પણ તેમણે તેવી નોંધ લીધી છે કે નહિં તે હું જાણતો નથી, કેમકે મ્હેં એમનું એક પણ પુસ્તક મંગાવેલ નથી અને આવા ગાંડપણ ભરેલા પુસ્તકોને મંગાવવાની ઇચ્છા પણ નથી હું આવી બાબતોને ચર્ચાને તેને મહત્ત્વ આપવા જેવી પ્રવૃત્તિ કરવાને રાજી પણ નથી.

આપે જે વાતો એમના વિચારોના સંકલનાર્યે લખી છે તે યોગ્ય છે એમાં તો કંઈ પણ વાંધા જેવું નથી જ.

મુનિકલ્યાણવિજય, તા. ૨૨-૭-૩૬.

મુ. વાસા, પો. રોહિડા, (આબૂરોડ)

ભાવનગર સ્ટેટ બારટન લાયબ્રેરી અને મ્યુઝિયમના ઑ. સેક્રેટરી તથા આલ્ફ્રેડ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર લખી જણાવે છે કે:—

શ્રી વીર વિહાર મીમાંસા તથા અશોકના શિલાલેખો ઉપર દ્રષ્ટિપાત મને મઘ્યાં છે. આ મેટને માટે હું આપનો સારો પ્રયત્નભર્યો

आभारी छुं. आचार्य श्री विजयेन्द्रस्वरिए आ बन्ने पुस्तको तैयार करवामां घणो श्रम लीघो होय तेम जणाय छे. पूरा-तत्त्वना अभ्यासीओने ए पुस्तको बहु उपयोगी नीवडशे एम हुं मानुं छुं.

विठ्ठलदास खीमचंद पटेल

वीर ता. १५ अगस्त १९३६ एटा.

इतिहास का खून.

बड़ौदा की शशिकांत कं० ने एक बृहत् पुस्तक 'प्राचीन भारत वर्ष' के नाम से गुजराती में प्रगट की है। उसके लेखक डॉ० त्रिभुवनलाल शाह नामक कोई जैन महानुभाव हैं। पुस्तक लिखने में उन्होंने काफी श्रम उठाया है। परंतु साथ ही अपने मन के लड्डुओं को भी उस में खूब फोड़ा है। पुस्तक गुजराती में है और हमने देखी भी नहीं है, परंतु हमारे जिन विद्वान मित्र ने उसे देखा है और उसके विषय में जो कुछ उन्होंने लिखा है उससे प्रगट है कि पुस्तक में बेदर्दी से जान बूझ कर इतिहास का खून किया गया है। हर कोई जानता है दक्षिण भारत की विशालकाय गोम्मट मूर्तियां नम्र और दिग० जैनाम्नाय की हैं। उन्हें वीरवर चामुण्डराय, तिमिरामादि नरपुत्रों ने स्थापित कराया था। किंतु हमारे मित्र लिखते हैं कि उन्हें डा० सा० सम्राट सम्प्रति की निर्माण की हुई बताते हैं। और उनका

जो चित्र दिया है उसमें नम्रता को आच्छादित कर दिया है । यह अति साहस है और इसका परिणाम बहुत बुरा हो सकता है । ऐसी उच्छृङ्खल रचनाओं का जोरदार खण्डन होना आवश्यक है । जैन संस्थाओं को चाहिये कि उक्त पुस्तक की ठीकर आलोचना सुयोग्य विद्वानों से कराके जैन पत्रों में प्रकाशित कर दें । जिससे जैन धर्म का अनिष्ट न हो । हमें यह जानकर हर्ष है कि श्री इतिहास तत्त्व महोदधि विजयइन्द्रसूरिजी इस पुस्तक पर एक आलोचनात्मक लेख प्रकट करने वाले हैं । दिगं० जैन विद्वानों को भी उनका अनुकरण करना चाहिये ।

का० प्र०

वीरसंदेश २५ अगस्त १९३६ आगरा.

कुछ समय हुआ भावनगर के 'जैन' पत्र की सिलवर जुबली विशेषांक में डा० त्रिभुवनदास शाह का एक लेख अशोक के विषय में प्रगट हुआ था, जिस में उन्होंने ने अशोक के धर्म लेखों को जैन सम्राट् सम्प्रति का बताया था । प्रस्तुत पुस्तक में उपरोक्त सूरिजी म० ने उनके लेख का खण्डन किया है और सिद्ध कर दिया है कि वे लेख सम्प्रति के नहीं हैं । आपकी शैली गूढ़, निष्पक्ष और गवेषणात्मक है ।

X

X

X

X

पत्रो.

मैंने आपका “ अशोकना शिलालेखों उपर दृष्टिपात ” आद्योपान्त पढ़ा । यह वस्तुतः आनन्द का विषय है कि एक जैन आचार्य मिथ्यारूपसे जैन धर्म का गौरव बढ़ाने का प्रयत्न करनेवालों की चेष्टाओं का निग्राहण करे । आपकी युक्तियां अकाट्य हैं । उन्हें पढ़नेपर श्रीयुत शाहका कथन निःसार प्रतीत होता है । आपके प्रश्न भी बहुत मार्के के हैं । यदि शाह महोदय निष्पक्षरूपसे उनका उत्तर द्वाँढने का प्रयत्न करेंगे (मेरे समजमें उत्तर देना तो असंभव है) तो उनकी सम्राट् अशोक तथा प्रातःस्मरणीय महाराजाधिराज संप्रति के विषय में भ्रान्तिपूर्ण धारणाएँ सहज ही नष्ट हो जायगी ।

दशरथ शर्मा. एम. ए.

बीकानेर.

आपकी भेजी हुई सुंदर पुस्तिकाएं भी मीलीं । कोटिशः धन्यवाद । श्रीसूरीश्वरजी महाराज का पत्र वांचकर बड़ा आनंद मिला उनकी स्मृति ताजी हो आई । वह जब आलीगंज आये थे तब मैं स्कूलका छात्र था किन्तु उनके साथका बह दो दीन अब भी मेरे हृदयपट पर सजीव है धन्य थे वह । उनकी रचनायें भी उनके कार्योंकी तरह महत्त्वशाली हैं । आपके निबंध तो मैं पहले पढ़ चुका हूं, परंतु आपने जिस निष्पक्ष और गवेषणात्मक रीतीसे भगवान महावीर के विहार और अशोकके धर्मलेखों पर विवेचना की है वह मूल्य मई है ।

अशोक के विषय में आपका लेख पुष्ट और जोरदार है। खेद है कि डॉ. शाह के आधार से मैंने अपने एक निबंध में कइ ऐसे शब्द जैन पारिभाषिक शब्दरूप में दीये हैं जो अन्यत्र भी मिलते हैं। यदि संभव हुआ तो उन्हें अब मैं निकाल दूंगा। यदि जरा पहले आपका निबंध मिलता तो सुगमता से यह सुधार हो जाता। खेर अभी प्रयत्न करूंगा।

कामताप्रमाद जैन एम. आर. ए. एस. आ. एडिटर वीर.

आपकी भेजी हुई आलोचना पुस्तिका मीली। धन्यवाद। डॉ. शाह के संप्रति या अशोकवाले लेखकी संक्षेप में इस में बड़ी सुंदरता के साथ आलोचना की है। यह छोटी होते हुए भी बड़ी सचोटी और अध्ययनपूर्ण आलोचना की है। अवसर पाकर इस समालोचना को भी उत्तर स्वरूप में हिन्दी पत्रों में दूंगा।

भारती भवन, उज्जैन,

सूर्यनारायण व्यास.

“अशोकना शिलालेखो उपर दृष्टिपात” नामकी पुस्तिका मील गई थी मैं दो तीन महीने से बिमार होने के कारण आपकी सेवा में पत्र नहीं लिख सका हूँ। इस अविनय के लिए आप क्षमा करें। डॉ. त्रीभोवनदास के विचारों की आपने बड़ी मार्मिकता से और बहुश्रुतता से समालोचना की है। आपने इस पुस्तिका भेजने के लिये सेवक का नाम याद किया इस लिये आपका आभारी हूँ।

पाटण, सागरनो उपाश्रय,

चिद्वद्वर्य पुण्यविजय

નમ્ર સૂચના—

આ અભિપ્રાયોવાળું ટ્રેકટ પ્રેસમાં જતાં અમારી નજર ડાકતર ત્રિભુવદાસ. લે.ના “ ગુજરાતી ” માં આવેલા જવાબ તરફ ગઈ છે. તેમાં તેઓએ જે કાંઈ લખ્યું છે તેનાં જવાબ માટે અમોએ આચાર્યશ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિજી મહારાજનું ધ્યાન ટેંચેલ છે અને તેની પોકલતા પળ સમયે બહાર પડશે એમ આશા રાખીએ છીએ.

અને “જૈન” પેપરમાં આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પૂછેલા પ્રશ્નોનાં જવાબ આપવામાં જે વક્તા ડૉક્ટર સાહેબે કરી છે અને પોતે તેમાં કેવા બંધાયા છે તેનો પળ જવાબ બહાર પડશે ત્યારે વિદ્વત્ સમાજ ડૉક્ટર સાહેબનું ઇતિહાસમાં કેટલું જ્ઞાન છે તે વધારે સમજશે.

અમોને લાગે છે કે ડાકતર સાહેબને ઇતિહાસની સ્પષ્ટ વસ્તુ બહાર આવે તેમાં થતાં સ્વર્ચની બહુ ફિકર રહે છે. ત્યારે ડૉક્ટર સાહેબે જે લખ્યું છે તે તેમને તેમ જલ્લાઈ રહે તો વધારે સારું એમ ડાકતર સાહેબની જો સ્વસ્થ માન્યતા હોય તો પછી એ સ્વયંભિત્તિ પોતાની નબળાઈ આડકતરી રીતે જાહેર પ્રદર્શિત થઈ આવે છે. માટે ડાકતર સાહેબને વિનંતી છે કે આપે સત્યવસ્તુ જાહેર થાય તે માટે થતા સ્વર્ચના પૈસાની બહુ ફિકર ન કરવી જોઈએ.

પ્રકાશક.

મુદ્રક:-શા. ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ, શ્રી મહોદય પ્રી. પ્રેસ-ભાવનગર.

